

3

Mobilizačné stratégie strán po roku 1989

- ✧ Stratégie predkomunistickej ideológie a identity (etnické, kresťanskodemokratické)
- ✧ Stratégie klasickej pravo-ľavej súťaže
- ✧ Radikalizmus extrémnej pravice (i ľavice)
- ✧ Čím sa dá vysvetliť rozličný vývoj straníckych systémov v 90.-tych rokoch v strednej Európe?

Historicko-štruktúrne vysvetlenia

∞ H. Kitschelt:

∞ Nedokončená modernizácia pred
obdobím komunizmu v POĽ a MAĎ
spojená s násilnou modernizáciou počas
komunizmu viedli k zakonzervovaniu
populistických, rurálnych a
konzervatívnych elementov v spoločnosti

∞ Preto v POĽ a MAĎ bola/je pravica
rozdelená na konzervatívnu a liberálnu

Historicko-štruktúrne vysvetlenia

- ⌘ Naproti tomu dokončená predkomunistická modernizácia v Česku spojená s efektívnym byrokraticko-autoritárskym kom. režimom viedli k jednotnej konzervatívno-liberálnej pravici
- ⌘ Veľmi nízka miera modernizácie pred komunizmom v BUL a RUM viedla ku klientelistickému typu komunizmu, ktorý aj po r. 1989 spojil nacionalizmus a ekonomický populizmus (postkomunistické strany)

Strategicko-interakčné vysvetlenia

- ∞ Vachudova: charakter pravice po 1989 závisel od podoby opozície voči komunizmu
- ∞ Slabá opozícia (SVK, RUM, BUL, CHOR) viedla k slabej umiernennej pravice,
- ∞ Týmto krajinám dominovali strany, ktoré skombinovali nacionalistickú a ekonomicky populistickú agendu (postkomunisti a/alebo nacionalisti)

Kritika

- ✧ Makroštruktúrne vysvetlenia nevysvetlia silu, úspech ani jednotnosť týchto strán
- ✧ Sú tiež silno deterministické a statické
- ✧ Kľúčové strany prešli od roku 1989 veľkými adaptačnými zmenami (transformácia Fideszu, vývoj pravice v Poľsku, pravo-ľavá dynamika v SVK)
- ✧ Postkomunistická dynamika je (stále viac) dôležitá

Inštitucionálne vysvetlenia

∞ Makroinštitúcie

- ∞ Volebný systém, systém vlády a pod.
- ∞ Proporčné volebné systémy skôr proti súdržnosti strán: nespokojní politici dajú prednosť založeniu novej strany pred snahou o zmenu existujúcej strany
- ∞ Semiprezidentské systémy s aktívnym prezidentom skôr proti vzniku súdržných strán (prezident Walesa a pravica v Poľsku)

Inštitucionálne vysvetlenia

- ∞ Mikroinštitúcie:
- ∞ Pôvod – spôsob vzniku – straníckych organizácií
- ∞ A.Panebianco: súdržné strany vznikajú teritoriálnou penetráciou (ODS, Fidesz), nie teritoriálnou difúziou (SDK, AWS)

Ďalšie vysvetlenia

- ☞ **Ideologická súdržnosť elít:** schopnosť vytvoriť “občianske” ideológie, ktoré spoja predkomunistické témy (diskurz) s témami postkomunistickej transformácie (Fidesz)
- ☞ **Kritické zlomové momenty (critical juncture):** rozhodnutia a aktivity aktérov v kľúčových momentoch neistoty (KDH)

Štát ako základ zdrojov a legitimacy strán ?

- ☞ Masová strana založená na predpoklade trvalých väzieb so spoločnosťou a dočasných väzieb so štátom (van Biezen a Kopecký)
- ☞ Dnes sú ale strany vo veľkej miere závislé od štátu - v zdrojoch aj vlastnej legitimizácii
- ☞ Katz a Mair (1995) – politika ako job, nie sociálna zmena, ale udržiavanie a manažovanie štátu a ekonomiky

Dimenzie vzťahu strán a štátu

- ❧ 1) miera závislosti strán od štátu
(verejné financovanie strán)
- ❧ 2) miera kontroly strán štátom
(regulácia a kontrola financovania,
konštitucionalizácia)
- ❧ 3) miera ovládania štátu stranami
(patronáž, stranícky klientelizmus,
korupcia)

Verejné financovanie strán

- ✧ Európske politické strany tradične fungovali na základe súkromných príspevkov
- ✧ V nových demokraciách je závislosť na verejných zdrojov ešte vypuklejšia (financovanie ako kompenzácia v politickej súťaži)
- ✧ Verejné financovanie v demokraciách neexistuje len v Indii, Jamajke, Novom Zélande, Švajčiarsku a USA, v nových demokraciách len v Lotyšsku, Čile a Peru

Štátna regulácia politických strán I

- ☞ Strany tradične súkromné združenia občanov bez významnej právnej úpravy a možnosti štátu zasiahnuť do ich vnútornej činnosti
- ☞ Dnes strany „legitímnym objektom štátnej regulácie normálne nepredstaviteľnej v liberálnych demokraciách pri iných súkromných združeniach“ (Katz 2002)
- ☞ Vnútrostranícke primárky, pravidlá pre vnútornú demokraciu, predpísané procedúry, ústavná úprava pôsobenia strán, regulovanie a kontrola financovania

Štátna regulácia politických strán II

- ✧ Politické strany ako organizácie verejnej služby / *public utilities* / (van Biezen)
- ✧ Systém pravidiel a nariadení financovania neexistuje, respektíve je neefektívny v Dánsku, Nórsku, Indii, Jamajke a Švajčiarsku, medzi novými demokraciami v Lotyšsku, v Slavádore a Uruguaji
- ✧ Ústavná úprava strán menej bežná v starých demokraciách a v nových pravidelná (okrem Lotyšska) – odzrkadľuje to posun v chápaní strán dnes a na začiatku 20. storočia

Štátna regulácia politických strán III

- ✧ napr. van Biezen a Borz (2012) sformulovali 12 kategórií, v ktorých ústavy môžu regulovať činnosť politických strán:
- ✧ práva a slobody, aktivity a konanie, identita a program, mimoparlamentná str. organizácia, strana vo voľbách, strana v parlamente, strana vo vláde, financovanie, prístup do médií, súdny / externý dohľad, a sekundárna legislatíva

Štátna regulácia politických strán IV

- ☞ túto kódovaciu schému potom aplikujú na ústavy štátov SVE (van Biezen a Casal Bertoa, 2014)
- ☞ obsahovou analýzou textov ústav zistili, že najmenej oblastí reguluje lotyšská ústava (iba jednu,
- ☞ slovinská dve a slovenská tri,
- ☞ rumunská a ukrajinská osem
- ☞ a najviac chorvátska - až deväť

Využívanie štátu na stranícke účely

- ☞ Často zamieňané, ale analyticky, politicky aj právne odlišné sú tri spolu súvisiace javy: patronáž, stranícky klientelizmus a korupcia
- ☞ **Patronáž:** alokácia funkcií v štátnych, pološtátnych a verejných inštitúciách na základe straníckej príslušnosti (nie volené funkcie)
- ☞ **Stranícky klientelizmus:** selektívne uvoľňovanie verejných (materiálnych) zdrojov s cieľom získať voličskú podporu od voličských skupín alebo jednotlivcov

Využívanie štátu na stranícke účely II

- ☞ **Korupcia:** odlišuje sa od predchádzajúcich v tom, že za zvýhodňujúce rozhodnutia jednotlivci alebo skupiny sa revanšujú donáciami (dary politickým stranám za licencie, stavebné kontrakty, zvýhodňujúcu legislatívu a pod.)
- ☞ Všetky tri formy narúšaj princípy ideálnej reprezentatívnej demokracie, lebo uprednostňujú partikulárne pred univerzálnym a alokujú verejné zdroje na privátne a nie verejné účely

Využívanie štátu na stranícke účely III

- ⌘ Notoricky ťažko dokázateľné a ťažko skúmateľné v komparatívnej perspektíve
- ⌘ Namiesto priameho nahliadnutia na patronáž sa používajú pomocné a nepriame ukazovatele: nárast verejného sektora, nárast počtu pracovníkov štátnej administratívy, absencia pravidiel regulujúcich vzťah strán a štátu a pod.

Politizácia štátu

- ✧ Využívanie štátnych peňazí na financovanie (vládných) politických strán
- ✧ Absencia efektívnej kontroly financií politických strán
- ✧ Dosadzovanie straníckych nominantov do pozícií v štátnej správe výmenou za úradníkov, ktorí už sú vo funkciách
- ✧ Vytváranie nových pozícií v štátnej správe a ich obsadzovanie lojálnymi straníkmi

Financovanie strán a jeho kontrola

- ∞ A. Grzymala-Busse: politizácia štátu súvisí s charakterom straníckej súťaže
- ∞ Dominantná strana nemá záujem o depolitizáciu, pretože dokáže nekontrolovane využívať účasť vo vláde
- ∞ mocenský (stranícky) rozptyl vedie k regulácii strán: strany sa dohodnú na jasných a fungujúcich pravidlách, tie sa dodržiavajú

Financovanie strán a jeho kontrola

- ⌘ AGB: kontrast medzi ČR a SR na jednej strane a POL a MAĎ na strane druhej
- ⌘ Dominancia jednej strany na začiatku (ODS, HZDS) viedla k absencii jasných a vynútiteľných pravidiel, zneužitiu privatizácie na stranícke účely a finančným škandálom
- ⌘ Rozptyl moci medzi viacero strán (v MAĎ a POL) viedlo k zavedeniu formálnych (MAĎ) resp. neformálnych (POL) obmedzení

Nárast počtu štátnych úradníkov

- ☞ ODwyer: existencia dominantnej strany aj slabo inštitucionalizovaný stranický systém bez dominantnej strany vedú k politizácii štátu
- ☞ aj nadmerný rozptyl vedie k politizácii štátu – malé vládne strany majú záujem o patronáž a dúfajú v rozptýlenie zodpovednosti za systém medzi všetky strany

Nárast počtu štátnych úradníkov

- ✧ OD: v Poľsku a na Slovensku rapídne narástol počet štátnych úradníkov v rokoch 1992-2000)
- ✧ SVK: dominantné HZDS v rokoch 1996-1997 zaviedlo novú úroveň štátnej správy a počet štátnych zamestnancov radikálne narástol (patronáž)
- ✧ POL: rozdrobené stranické spektrum – množstvo nových strán, tiež nekontrolovaný nárast počtu úradníkov

Nárast počtu štátnych úradníkov

- ☞ ČR: stabilný stranický systém do roku 2000, nízky počet strán v parlamente a predvídateľnosť vzťahov medzi stranami – počty štátnych úradníkov nenarastali
- ☞ Maďarsko ako príklad depolitizovaného štátneho aparátu (vďaka profesionálnej štátnej službe už na začiatku 90.-tych rokov) a stranického bipolarizmu, ALE

Politizácia štátu v Maďarsku do 2010

- ☞ Meyer-Sahling tvrdí, že tieto reformy v Maďarsku nevedli k depolitizácii:
- ☞ Politizácia štátu ešte naopak narastala kvôli silnej polarizácii – obe veľké strany dosadzovaním blízkych úradníkov do top ministerských pozícií zvyšovali kontrolu nad tvorbou a implementáciou verejnej politiky